

“KIJK, IK MAAK IETS NIEUWS: MERKEN JULLIE HET NIET?” (Jesaja)
Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding
Rimini, 27 april 2018

Aantekeningen van de Inleiding van Julián Carrón

“Kijk, Ik maak iets nieuws: merken jullie het niet?”¹ Het vermogen de dingen op te merken behoort tot de natuur van de mens, is deel van zijn grootsheid die in geen ander schepsel zijn weerga kent. Helaas heeft de vanzelfsprekendheid of de oppervlakkigheid in ons dikwijls de overhand. Wie heeft, kijkend naar de gezichten op Caravaggio’s schilderijen, terwijl hij luisterde naar het *Fac ut ardeat cor meum* uit het *Stabat Mater* van Dvořák, niet heel zijn verlangen gevoeld om evenzeer aangegrepen te worden als die gezichten, zó overweldigd door een kennis van Christus die doordrong tot in hun hart? Maar – zo denken we – hoe kunnen wij, zo broos als we zijn, Hem echt leren kennen? Juist daarom geeft Jezus ons een grote troost: “Jullie hebben de Geest nodig. De Geest zal jullie brengen naar de hele waarheid”.² Laten we de Geest dus vragen dat Hij ons brengt tot een kennis van Christus die in de werkelijkheid, in de geschiedenis aanwezig is, dat Hij ons hart mag laten branden.

Kom Schepper Geest

Allereerst lees ik de groet voor die de Heilige Vader ons gezonden heeft: “Bij gelegenheid van de jaarlijkse cursus Geestelijke oefeningen voor de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, die plaatsvindt in Rimini, met als titel ‘Kijk, Ik maak iets nieuws: merken jullie het niet?’, zendt Zijne Heiligheid paus Franciscus zijn hartelijke en welwillende groet. Hij nodigt u uit een levendige ervaring op te doen van Christus die aanwezig is in de Kerk en in de gebeurtenissen van de geschiedenis, door uw leven te veranderen, om zo de wereld te kunnen vernieuwen met de kracht van het Evangelie. Het is de beschouwing van het gelaat van de gestorven en verrezen Jezus, die onze menselijkheid weer herstelt, ook wanneer ze gefragmenteerd is door de moeite van het leven, of getekend door de zonde. De Heilige Vader hoopt dat allen die het charisma van monseigneur Luigi Giussani zaliger volgen, getuigen van de concrete en krachtige liefde van God, die werkelijk in de geschiedenis handelt en er de eindbestemming van bepaalt. En terwijl hij u vraagt te bidden voor zijn petrinische dienstwerk, smeekt hij de hemelse bescherming van de Maagd Maria af en verleent u en alle deelnemers van harte de gevraagde apostolische zegen, die hij uitstrekt tot al degenen die via de satelliet met u verbonden zijn en tot de hele Fraterniteit. Uit het Vaticaan, 27 april 2018, Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid”.

1. Het gevolg van een verplaatsing

Sinds de Dag van de opening van het jaar is er een zin van don Giussani die me voortdurend wakker schudt: “Aanvankelijk bouwden we, poogden we te bouwen op iets wat aan het gebeuren was [...] en wat in ons leven was binnengedrongen. Hoe naïef en lachwekkend disproportioneel het ook was, het was een zuivere houding. Daarom, door die als het ware verlaten te hebben, door ons in een positie te plaatsen die allereerst, zou ik zeggen, ‘culturele vertaling’ is en niet enthousiasme vanwege een Aanwezigheid, daarom kennen we – in de Bijbelse zin van het woord – Christus niet, kennen we het mysterie van God niet, want het is ons niet vertrouwd”.³

Onze verplaatsing van ons enthousiasme vanwege een Aanwezigheid naar een culturele vertaling heeft als gevolg gehad dat we Christus niet kennen. En dat wij Christus niet kennen, zien we aan het feit dat Hij ons niet vertrouwd is.

¹ Js 43,19.

² Vgl. Joh 16,13.

³ L. Giussani, *Una strana compagnia [Een vreemd gezelschap]*, Bur: Milaan 2017, p. 88-89.

Mij lijkt dat er geen grotere uitdaging is dan de uitdaging van deze provocatie: als Christus ons mettertijd niet vertrouwer wordt, zal Hij steeds minder interessant worden en zal alles wat we doen een gevolg zijn dat steeds meer losstaat van zijn oorsprong, als een dorre tak, die ons elke dag meer teleur zal stellen, een bittere smaak in onze mond achterlaat.

Het werk dat we sinds de Dag van de opening van het jaar verricht hebben, heeft elk van ons de mogelijkheid gegeven zich rekenschap te geven van de weg die hij in deze maanden heeft afgelegd. Hoe kunnen we begrijpen of we Christus meer hebben leren kennen? Aan welke tekens kunnen we dat zien?

Don Giussani heeft ons een verificatiecriterium gegeven om te herkennen of Christus ons leven werkelijk is binnengegaan en steeds meer aan het binnengaan is, of hij ons elke dag vertrouwer wordt. Om dat te begrijpen hoef je maar te kijken naar een elementaire ervaring die eenieder van ons kent: we zien dat een aanwezigheid, een persoon, ons leven is binnengegaan en ons vertrouwd is geworden, wanneer ze onze manier bepaalt om alles het hoofd te bieden, om tegenover de dingen en de omstandigheden te staan. Jullie hoeven maar te denken aan jullie kinderen. Terwijl, wanneer die vertrouwdheid er niet is, of te gering is, het vertrekpunt hetzelfde blijft als van tevoren: een bepaalde indruk van de dingen, de schema's die we met ons meedragen. Eenieder van ons kan dit in zijn leven zien.

Wat met Christus gebeurt, is niet anders. Want als de gebeurtenis van Christus geen invloed heeft op mijn manier van leven, van tegenover de werkelijkheid staan, tegenover de dagelijkse situaties en uitdagingen, als *de gebeurtenis van de aanwezige Christus* niet de manier bepaalt waarop we de omstandigheden beleven, dan betekent dat dat we ze het hoofd bieden zoals iedereen, dat wil zeggen uitgaand van de *indruk* die ze op ons maken, en dan zullen we uiteindelijk, net als iedereen, verstikt raken door het leven “dat je aan de grond nagelt”.⁴ Het resultaat springt meteen in het oog: een leven dat beheerst wordt door onze ‘indrukken’ – eenieder van ons kan denken aan hoe hij op bepaalde ochtenden wakker wordt – doet ons enthousiasme over Christus niet toenemen maar maakt het geloof steeds irrelevanter voor het leven, omdat je niet ziet hoe relevant Christus is voor de behoeften van het leven.

Maar als ons enthousiasme over Christus niet steeds meer toeneemt, waar zullen we dan onze vervulling zoeken? Eenieder kan kijken naar zijn eigen leven en opmerken wat er de overhand in krijgt. Aangezien ons hart niet kan ophouden te verlangen, zullen we onvermijdelijk onze vervulling zoeken in wat wij doen, in onze “inspanningen voor associatieve, operatieve, charitatieve, culturele, sociale, politieke activiteiten”,⁵ ofwel in onze pogingen op het werk. Het geloof wordt op die manier slechts een ‘premissie’ die we achter ons laten. Daarom zei don Giussani ons: “de fundamentele fout die we kunnen maken [...] is het geloof als vanzelfsprekend beschouwen. Dat wil zeggen: nu het geloof er eenmaal is, gegeven het geloof, gaan we nu eens culturele activiteiten organiseren”.⁶ Hij laat ons met zijn waarschuwing geen rust: “Als alles wat we verwachten niet totaal uitmond in wat ons gegeven is, in het feit dat ons gegeven is”, dat wil zeggen in het Feit van Christus, dan “worden” al onze activiteiten, alles wat we doen “de verwachting van ons eigen rijk”.⁷

Dan rijst onvermijdelijk de vraag: maar zijn deze activiteiten in staat ons te vervullen? Het alarmbelletje is dat gevoel van onbehagen dat ons bekruipt als we “doen” zonder dat het ons uiteindelijk bevredigt.

Maar juist dat gebrek aan bevrediging dat we voelen wanneer we onze vervulling verwachten van wat we doen, kan – als we een ultieme armoede van hart bewaren – een kans worden, de gelegenheid om in ons de dringende behoefte te voelen terug te keren naar het begin, naar dat enthousiasme vanwege Christus dat ons veroverd had.

De brief die ik kreeg van een jonge arts, laat zien hoe de “dringende behoefte om terug te keren naar het begin”, naar het enthousiasme vanwege Christus, het leven van eenieder van ons aangaat, welke leeftijd of geschiedenis we ook hebben (iemand kan de beweging gisteren ontmoet hebben en jonger zijn dan dertig):

“Beste Julián, in deze maanden ben ik begonnen te begrijpen wat jij ons zo vaak gezegd hebt, namelijk dat als ik de relevantie van het geloof voor de behoeften van het leven niet verifieer, het geloof geen weerstand zal kunnen bieden, en het eerste teken daarvan is een – niet expliciet – scepticisme, ik zou bijna zeggen een twijfel, een

⁴ C. Pavese, *Dialoghi con Leucò [Dialogen met Leucò]*, Einaudi: Turijn 1947, p. 165-166.

⁵ L. Giussani, *Una strana compagnia*, op.cit., p. 88.

⁶ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, Bur: Milaan 2006, p. 173.

⁷ L. Giussani, in: A. Savorana, *Vita di don Giussani*, Bur: Milaan 2013, p. 392.

“wie weet”, een ongelof ten opzichte van het feit dat bepaalde dingen, bepaalde moeilijkheden van het leven, door Christus omhelsd en veranderd kunnen worden. Mij is het gebeurd op m'n werk. Ik ben arts en specialiseer me, in een afdeling waar het ritme hoog is, de competitie sterk en het geklaag ononderbroken, en het merendeel van mijn collega's heeft haast niets anders dan zijn werk. Gedurende deze twee jaar heb ik me, in de poging mijn werk goed te doen, erg laten absorberen. Ten gevolge van twee grote teleurstellingen op mijn werk, heb ik beseft hoezeer mijn werk – althans op de manier waarop ik het beleef – niet in staat is mij, in termen van bevrediging, ook maar een heel klein beetje terug te geven van wat ik erin investeer: het evenwicht is totaal zoek. Dit feit heeft me er ook toe gebracht mijn werk te gaan zien als datgene wat me geen tijd laat hebben voor mijn vrouw en mijn vrienden en daardoor ben ik nog meer gaan klagen! De school van de gemeenschap lezen, naar de Mis gaan, praten met mijn vrienden, dat alles zijn – zolang iemand niet bereid is zijn gezichtspunt te veranderen, maar alleen de oplossing van het contingente probleem zoekt – tot mislukken gedoemde pogingen die je steeds sceptischer maken over het feit dat Christus iets kan veranderen in de relatie met je werk. Tenslotte is er een feit gebeurd. Sinds ongeveer twee maanden ga ik af en toe voor mijn werk naar de Mis; daar komt elke ochtend ook een groepje mensen van de beweging, en na de Mis drinken ze vlug een kop koffie in de bar tegenover de kerk: een banaal en voor hen dagelijks feit. De eerste keer dat ik met hen meeding, vond ik het mooi en reed ik daarna met de motor naar mijn werk – dat is gewoonlijk het moment dat ik bezorgd word over alles wat ik moet doen en over alle verplichtingen waarin ik kan vastlopen – met de lichtheid van wie zojuist iets moois gezien heeft. Terwijl ik meestal tijdens mijn pauzes op het werk al met mijn hoofd bij het volgende ben wat er gedaan moet worden, waren zij die tien minuten helemaal dáár, aandachtig, aanwezig. Ook hun aandacht voor mij, die hen niet kende, had me getroffen, evenals die voor enkele daklozen die zich in de buurt van de kerk ophouden. Ik heb een aantal gegevens gevat die me ertoe gebracht hebben me af te vragen of het echt niet ook voor mij mogelijk zou kunnen zijn tevreden te zijn op mijn werk. Een klein feit heeft een bres geslagen in mijn geklaag: een vraag die me ertoe drijft een weg te gaan. Tijdens een ontmoeting met jou en enkele jonge werkenden, heb ik dezelfde dynamiek van de bar zien gebeuren: ik werd erdoor getroffen hoe vrij je was tegenover ons, dat je niets te verdedigen had, en sterker nog, nieuwsgierig was naar wat er uit ons naar boven kon komen. De oordelen die je gaf, onthutsten me en ontmaskerden vaak het gereduceerde perspectief op de werkelijkheid dat we hadden. Ik begrijp dat een zó vrije blik niet geproduceerd kan worden door een volmaaktere en aandachtiger cultuur van de teksten van Giussani, door de deelname aan een groter aantal gestes en assemblees, maar alleen door een vertrouwdheid met het Mysterie. Daarom heb ik met nieuwsgierigheid en afgunst naar je gekeken en vroeg ik me voortdurend af waarom jij op de verschillende provocaties anders antwoordde dan ik gedaan zou hebben. Ik neigde ertoe me met jou te vereenzelvigen, te proberen te begrijpen hoe jij naar de dingen kijkt. Het was mooi want voor mij betekende volgen in het begin precies dat: een haast spontane vereenzelving die ontstond uit de verbazing over een andere menselijkheid”.

Let op, om het enthousiasme van het begin terug te vinden is het niet voldoende nostalgisch een herinnering op te rakelen, is het niet voldoende je oude vrienden op te zoeken om de *old times* te gedenken. De herinnering aan iets wat ooit was, geeft ons het begin niet terug. Terugdenken aan de mooie tijden van de verloving geeft een paar niet het in de jaren erop verloren enthousiasme terug. Willen jullie hier een gegarandeerd bewijs van? Kijk maar naar het scepticisme dat zich nestelt in het leven van zoveel volwassenen. De enige mogelijkheid is dat datgene wat ons aan het begin in vlam zette, nu opnieuw gebeurt.

Over welk ander pogen van ons om het begin te hervinden dan ook heeft don Giussani zich op definitieve wijze uitgedrukt: “Laten we de hypothese formuleren dat vandaag een paar mensen bij elkaar komen die [...] een indrukwekkende herinnering hebben aan een gebeurtenis waardoor ze geraakt zijn – die hun goed gedaan heeft, die hun leven zelfs verbeterd heeft –, [en deze] opnieuw [willen] oppakken, [...] een ‘discontinuïteit’ [willen] overbruggen die zich in de loop van de jaren gevormd heeft. [...] Als ze bijvoorbeeld zouden zeggen: ‘Laten we samen een catechesegroepje beginnen, of een nieuw politiek initiatief ontwikkelen, of, bijvoorbeeld, een charitatieve activiteit ondersteunen, een werk scheppen, enzovoorts’, dan zou geen van deze antwoorden geschikt zijn om de discontinuïteit te overbruggen”. Niets helderder dan dit: “De continuïteit met het ‘toen’ kan alleen hersteld worden door het opnieuw gebeuren van dezelfde gebeurtenis, van dezelfde impact, nu”.⁸ Want het begin is

⁸ L. Giussani, ‘Qualcosa che viene prima [iets dat ‘eerder’ komt]’, in: *Dalla fede il metodo [Vanuit het geloof, de methode]*, Tracce-Quaderni 2, bijlage bij *Tracce-Litterae Communionis*, april 1994, p. 42-43.

een gebeurtenis, altijd. En om de discontinuïteit met het begin te overbruggen, is het nodig dat nu opnieuw gebeurt wat er toen gebeurd is, is het nodig dat dezelfde gebeurtenis die ons aanvankelijk in beweging zette, opnieuw gebeurt.

Dat is waar paus Franciscus ons op het Sint-Pietersplein aan herinnerd heeft: “Het charisma moet niet op sterk water gezet worden! [...] Don Giussani [...] mag niet gereduceerd worden tot een museum van herinneringen [...] Trouw aan de traditie – zei Mahler – ‘betekent het vuur levend te houden’”.⁹

Alleen het opnieuw gebeuren van Zijn aanwezigheid nu kan ons het begin teruggeven. Christus is een aanwezige gebeurtenis. En de enige hoop voor ons is Christus meer te leren kennen, als we het enthousiasme dat ons veroverd heeft, niet willen verliezen. Daarom schudt die zin van de Dag van het begin van het jaar me voortdurend wakker.

2. Terwijl we groot worden, een demoralisering

Tijdens de eerste Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit zei don Giussani ons letterlijk dat onze vijand “de afwezigheid van de kennis van Christus” is. Maar over wat voor soort kennis gaat het? Aangezien wij kennis doorgaans opvatten als een notionistisch weten, waarschuwt don Giussani ons dat hij het heeft over kennen in de zin waarin de Heilige Schrift het bedoelt: “Kennis als vertrouwdheid, als chemie, als vereenzelving, als aanwezigheid voor het hart”. Daarom merkt hij even later op: “Het is alsof de vertrouwdheid die zich [bij de ontmoeting] heeft laten voelen, [daarna] niet voortgezet wordt [...]. Er is een ongemakkelijkheid, omdat Hij ver is, omdat Hij als het ware niet aanwezig is, het hart als het ware niet bepaalt. Voor ons handelen geldt dat niet, daarin kan Hij wel bepalend zijn – we gaan naar de kerk, we ‘doen’ de beweging, we bidden misschien wel de complete, we doen de schola, we zetten ons in bij de *caritativa*, we organiseren her en der groepjes en we riskeren zelfs door in de politiek te gaan. Hij ontbreekt niet in ons handelen: [...] maar in ons hart? Daar is Hij niet! Want het hart is hoe iemand naar zijn kinderen kijkt, hoe iemand kijkt naar zijn vrouw of man, hoe iemand naar de voorbijgangers kijkt, hoe iemand kijkt naar de mensen van de gemeenschap of de collega’s, ofwel – vooral – hoe iemand ’s ochtends opstaat”.¹⁰

Meer nog. Dat Christus ver is van het hart “verklaart ook een andere afstandelijkheid, die zich ook laat zien in een ultieme ongemakkelijkheid in onze onderlinge relaties, in onze blik op elkaar, want alleen Christus [...] kan ons werkelijk broeders laten zijn”,¹¹ vrienden! Hoe dikwijls hebben we erover gesproken en hebben we het in ons leven ervaren: als Christus ver is van het hart, komt er ook een afstand tussen de personen onderling, zodat onder ons een ultieme, wederzijdse vreemdheid overheerst.

Welnu, Jezus kan zó ver van ons hart zijn dat Hij ons vreemd wordt: “Als Jezus hier in stilte – *softly* – binnen zou komen en daar op een stoel zou gaan zitten, naast haar, en we het allemaal op een zeker moment in de gaten zouden hebben, dan weet ik niet in hoeveren van ons de verbazing, de dankbaarheid, de vreugde... ik weet niet in hoeveren van ons de genegenheid werkelijk spontaan zou zijn, al behielden we een zeker bewustzijn van onszelf. [...] Ik weet niet of we ons niet gewikkeld zouden voelen in een deken van schaamte [...], als we op dat moment zouden ontdekken dat we nooit ‘U’ gezegd hebben [...], als we zouden proberen de niet totale schipbreuk in ons collectieve ik van zijn persoonlijke Ik ernstig te beleven”.¹² Laten we ons afvragen: wie van ons heeft ‘U’ gezegd tegen Christus, met die vertrouwdheid waarmee hij omgaat met aanwezigen die hem werkelijk dierbaar zijn?

Niet dat Christus ons leven onbekend is, daar gaat het niet om. “Paradoxaal genoeg – ik herhaal het – [het is don Giussani die ons op de hielen zit] is Christus juist de beweegreden waarom we een type leven leiden dat we anders nooit geleid zouden hebben: en toch is Hij ver van ons hart!” Terwijl we groot, volwassen werden, is Christus, al deden we veel dingen voor de beweging of in naam van de beweging, ver van ons hart gebleven, mogelijk nog niet doorgedrongen in ons hart. “Want ik meen niet [vervolgt don Giussani] dat het statistisch gezien

⁹ Franciscus, *Toespraak tot de beweging Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

¹⁰ L. Giussani, *Una strana compagnia*, op.cit., p. 22-24.

¹¹ *Ibid.*, p. 24.

¹² L. Giussani, *L'attrattiva Gesù [De aantrekking Jezus]*, Bur: Milaan 1999 p. 151.

normaal is dat ons groot worden ons meer vertrouwd heeft gemaakt met Christus, ons die ‘grote afwezigheid’ meer aanwezig gemaakt heeft’. [...] Volgens mij is dat niet het geval”.¹³

Wat gebeurt er als ons groot worden ons Christus niet vertrouwd maakt? Dan doet een demoralisering in ons haar intrede, “niet in de banale betekenis van het woord, maar met betrekking tot die vertrouwdheid met God waarin het wezen van het leven van de mens bestaat”.¹⁴ Als daarom de moraliteit betekent “reiken naar iets wat groter is dan wijzelf, betekent demoralisering de afwezigheid van die spanning. Ik leg er de nadruk op dat deze spanning wel opkomt in ons spreken en ook in ons handelen – en dat zonder leugenachtigheid, dikwijls waarachtig –, maar ze zit uiteindelijk niet *in ons hart*. Want wat diep in het hart zit [...] wordt niet gehinderd door tijden of situaties. [...] Zoals het ik zijn leven niet *on hold* kan zetten, zo kan, wanneer het hart moreel is, wanneer het niet gedemoraliseerd is, dat reiken daar dat ‘meerdere’, naar wat meer is, als het ware nooit afnemen”. We krijgen geen spijt, vrienden, want hij spreekt hier over het hart, niet over de werken. “Het probleem is echt in ons hart”.¹⁵

Hoe deze demoralisering tegen te gaan? Hier herhaalt don Giussani zijn benadrukking van de waarde van onze onderlinge vriendschap, van ons gezelschap, van onze Fraterniteit, en verheldert er de taak van: “Ons gezelschap moet ons allereerst laten strijden tegen deze demoralisering; het zou het belangrijkste instrument tegen deze demoralisering willen zijn”.¹⁶

Maar hoe kan het ons helpen in deze strijd, zodat Christus doordringt in ons hart? We zien het duidelijk wanneer het gebeurt.

“Beste don Julián, gisteren was ik bij de Kruisweg in Caravaggio, nadat ik jarenlang de Goede Vrijdag totaal vergeten was. Ik gebruikte altijd het alibi van het werk, waardoor ik deze geste zonder elke vorm van twijfel rustig oversloeg. Ik voelde er uiteindelijk geen behoefte aan. Maar dit jaar, wie weet waarom, vond ik er de tijd voor en heb ik begrepen dat de kwestie is, waar mijn hart zijn steun vindt. Het was als terugkeren naar de oorsprong van alles. Ten tijde van de paastridua van de studenten met don Giussani in Caravaggio was dat een van de dingen die mij, toen twintig jaar oud, getroffen hebben als de bliksem. En ook gisteren ben ik ‘gevloerd’, maar met een hevige pijn, toen ik het koor *Cristo al morir tendea [Christus ging naar zijn sterven]* hoorde zingen, met daarin de pijnlijke vraag van Maria: ‘Zullen jullie Hem verlaten voor een andere liefde?’ Het trof me, want ze zegt niet: voor de zonde of voor het kwaad, maar ‘voor een andere liefde’. Vanochtend heb ik mezelf vragen gesteld die ik me al decennia niet meer stelde of me misschien zelfs nooit gesteld heb. Ik vroeg me af waarom de Kerk ons elk jaar opnieuw de Goede Week voorstelt. Hoe dikwijls laten we deze tijd voorbijgaan als geste die uiteindelijk niets in ons, in ons leven verandert, want we ‘weten het immers al’ en alles is toch al in orde! We wachten, hopen dat het snel voorbijgaat, zodat we ons weer kunnen bezighouden met concrete dingen: het werk, de *payday*, de echtgenoot, de kinderen, het huis, de auto, de verjaardagsfeestjes, de Fraterniteitsgroepjes (maar waarin zijn we uiteindelijk broeders?), de vakantie van de beweging of aan zee met onze vrienden. Maar de Kerk doorbreekt, breekt de tijd letterlijk door, om die wond die mijn menszijn is, opnieuw te openen. Want jij, vriendin, echtgenoot, echtgenote, kind en elke beweging van mijn hart, jij, die alles bent voor me, zult niet voor altijd leven en je zult me verraden en ik zal jou verraden en ik verraad mezelf; jij, die ik zo diep bemin, bent niet in staat om de belofte te houden die je wel in mij hebt opgewekt. Waarop kan ik dan de hoop vestigen waarom mijn hart maar blijft vragen? Ziehier wat de Kerk ons elk jaar opnieuw voorstelt: onze dagelijkse wonden te herontdekken en, vanaf Aswoensdag, te erkennen dat we behoeftig zijn aan alles, ons weer in de waarste houding op te stellen, die van de bedelaar. Het antwoord wordt ons niet gegeven, maar legt zich op aan een bedelend hart, dat, in een nieuwe dageraad, op de derde dag, rent”.

Ziehier de taak van het gezelschap. Voor minder dan dit zou het niet de moeite waar zijn erin te blijven. “Ons gezelschap”, benadrukt don Giussani, “moet meer de diepte in gaan, meer de diepte in, en moet gaan over onszelf, moet gaan over ons hart”,¹⁷ het moet ons binnenleiden – zoals de schola zegt –, ons duwen tot “een diep persoonlijke relatie met Hem”,¹⁸ met Christus.

¹³ L. Giussani, *Una strana compagnia*, op.cit., p. 24-25.

¹⁴ *Ibid.*, p. 30.

¹⁵ *Ibid.*, p. 25-26.

¹⁶ *Ibid.*, p. 26.

¹⁷ *Ibid.*, p. 26-27.

¹⁸ L. Giussani, *Perché la Chiesa [Waarom de Kerk]*, Rizzoli: Milaan 2014, p. 246.

Maar als we eenmaal op dit niveau zijn aangekomen, zo verheldert Giussani, op het niveau van mijn erkenning van U, o Christus, dat wil zeggen op het niveau van het hart, dan kan niemand aan anderen een antwoord delegeren dat enkel van hemzelf kan komen: “Dit is een verantwoordelijkheid [zoals de zojuist voorgelezen brief laat zien] [...], die niet afgewenteld kan worden op het gezelschap. Het hart is het enige wat als het ware geen *partners* heeft [...]. Als je in een team zit waarin iedereen een rol heeft, dan sleept de een de ander mee, en zo is het met de dingen van de beweging, in de activiteiten van de beweging. Maar hierbij niet! Daarom moet dat van ons een vreemd gezelschap zijn: het is als een gezelschap waarop je niets kunt afwentelen”.¹⁹

3. Christus, hoop op vervulling

Waarom dringt Giussani zo aan op de noodzaak dat Christus doordringt in het hart? De reden is simpel: zonder Christus blijft ons hart onbevredigd. En de ervaring laat ons zien dat het hart niet kan valsspelen, want het is objectief en onfeilbaar. Zoals het eerste hoofdstuk van *Het religieuze zintuig* ons in herinnering roept, is het hart, als oordeelscriterium, objectief: want de oorspronkelijke behoefte treffen we in onszelf aan, we kunnen ze zelf niet manipuleren, ze worden ons gegeven met het leven zelf. Daarom is het hart als criterium onfeilbaar: de elementaire behoeften zijn onfeilbaar, zozeer dat ze voortdurend de reducties en de beelden ontmaskeren die wij creëren van wat zou moeten antwoorden op de dorst van ons hart; het gevoel van onbevredigdheid dat we ervaren tegenover onze persoonlijke chaos of die van onze familie, maar ook tegenover een succes op het werk, is er glashelder teken van.

Aan dit aandringen van don Giussani zien we hoezeer hij ons waardeert, wat een passie hij heeft voor eenieder van ons. Hij is echt de incarnatie van een waar gezelschap, dat van iemand die nooit aflat ons te herinneren aan het enige dat het hart kan bevredigen. Want “de afwezigheid van Christus sloopt en deprimeert, plaatst het menselijke onder een stabiele vorm van depressie. Hoe minder mogelijkheid van Uw aanwezigheid, o Christus, hoe minder menselijkheid voor mijn hart en jouw hart; hoe minder mogelijkheid van Uw aanwezigheid, o Christus, hoe minder menselijkheid in de relatie van de man met zijn vrouw, van de vrouw met haar kinderen, met [als gevolg] die extensie die de ware genegenheid, de werkelijke liefde, de caritas, de gratuïteit van de zelfgave vervangt, [namelijk] de pretentie [...]. Hoe minder mogelijkheid van Uw aanwezigheid, o Christus, hoe minder mogelijkheid tot menselijkheid in [...] al die personen die om U heen dringen”,²⁰ in ons.

Wat is het tegenovergestelde van de demoralisering van het hart en van de depressie van het menselijke, die ons groot worden lijken te karakteriseren? “Het tegenovergestelde van de demoralisering”, dat wat we allemaal nodig hebben, “is de hoop”. Ook onze vriendin getuigde daarvan. Wat don Giussani ons zegt, wordt op indrukwekkende wijze geïllustreerd in iedereen die een ware ervaring van menselijkheid opdoet, die loyaal is aan wat er in zijn leven gebeurt. Maar welke hoop? Om welke hoop gaat het? Om de hoop op de eigen bestemming, op de eigen vervulling. Maar hoe is dat mogelijk, met alle fouten, mislukkingen, tegenspraak, die zich herhalen, die zich vermenigvuldigen en opstapelen? “Enkel waar God tot de mens gesproken heeft, bestaat deze hoop”. Want de inhoud van die hoop is “wat de engel tot Onze Lieve Vrouw gezegd heeft: ‘Voor God is niets onmogelijk’. Ik denk dat dat alles is. De nieuwe mens die Christus in de wereld is komen opwekken, is de mens voor wie deze bewering het hart van het leven is: ‘Voor God is niets onmogelijk’; waarbij God niet de ‘God’ van onze gedachten is, maar de ware God, de levende, de God die leeft, die mens geworden is, Christus”.²¹

De Bijbel brengt het ons in herinnering: “Ik ben Jahwe, de God van al wat leeft. Niets is onmogelijk voor Mij”.²² “‘Voor God is niets onmogelijk’! Deze zin staat echt aan het begin van de ware geschiedenis van de mensheid, staat aan het begin van de grote profetie van het volk van Israël, staat aan het begin van de geschiedenis van het nieuwe volk, van de nieuwe wereld, van de boodschap van de engel aan Onze Lieve Vrouw, en staat aan het begin van de ascese van de nieuwe mens, staat aan het begin van het perspectief en van de stap van de nieuwe mens. [...] Tegenover Zijn zin: ‘Het is gemakkelijker voor een kameel om door het oog van een naald te gaan, dan

¹⁹ L. Giussani, *Una strana compagnia*, op.cit., p. 27.

²⁰ L. Giussani, *Si può vivere così [Zo kan men leven]*, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, Rimini, 28-30 april 1995, bijlage bij *Litterae Communionis-Tracce*, n. 6, 1995, p. 22.

²¹ L. Giussani, *Una strana compagnia*, op.cit., p. 28.

²² Jr 32,27.

voor een rijke om het rijk der hemelen binnen te gaan', zeiden de apostelen: 'Maar wie kan er dan het rijk der hemelen binnengaan? Wie kan er gered worden?' En zij waren nog straatarm, de paar dingen die ze hadden, hadden ze achtergelaten. Jezus antwoordde: 'Voor jullie is het onmogelijk, maar voor God is niets onmogelijk'".²³

Dit is het fundament van de hoop, van de mogelijkheid tot bevrijding van de demoralisering, van het minder worden van het reiken van het hart naar datgene waarvoor het gemaakt is: God is mens geworden, Christus. "Een nieuwe mens is de wereld binnengegaan, en met hem, een nieuwe weg":²⁴ het onmogelijke is mogelijk geworden. De Paasposter brengt dat op ontroerende wijze in herinnering: "Sinds de dag waarop Petrus en Johannes naar het lege graf renden en Hem daarna, verrezen en levend, onder hen aanwezig zagen, kan alles veranderen. Sindsdien kan een mens altijd veranderen, kan hij leven, opnieuw leven. De aanwezigheid van Jezus van Nazareth is als het levenssap dat – mysterieus maar zeker – onze dorheid van binnenuit nieuw leven geeft en het onmogelijke mogelijk maakt: wat voor ons niet mogelijk is, is niet onmogelijk voor God. Zodat, voor wie oprechte ogen en een oprecht hart heeft, een nauwelijks waarneembare nieuwe menselijkheid zichtbaar wordt, door dat gezelschap heen van degenen die erkennen dat Hij aanwezig is: God-met-ons. Een nauwelijks waarneembare, nieuwe menselijkheid, zoals wanneer de bittere en dorre natuur weer groen wordt".²⁵

Vrienden, we moeten de Geest dus vragen om de eenvoud om Christus te herkennen, om "onze blik op te richten van onszelf naar die Aanwezigheid"²⁶ die ons tegemoet is gekomen, en toe te laten dat deze doordringt in ons hart, als de dageraad van een nieuwe dag.

Enkel een eenvoud is er nodig. "Alles is terug te brengen tot het hebben van een kinderlijk hart". Wat betekent dat? "Je blik weg te trekken van je eigen problemen, je projecten, je fouten, de fouten van een ander, om te kijken naar de verrezen Christus. 'Je blik op te richten van jezelf naar die Aanwezigheid'. Het is alsof een krachtige wind ons zou moeten losrukken van alles wat we zijn; dan wordt het hart vrij, of weer vrij, en blijft het leven in het vlees, dat wil zeggen maakt fouten als tevoren [...], maar is het of er iets anders de wereld is binnengegaan. Een nieuwe mens is de wereld binnengegaan en, met hem, een nieuwe weg. 'Kijk, een weg heeft zich geopend in de woestijn: zien jullie hem niet?' In de woestijn van de wereld heeft zich een weg geopend, opent zich dus de mogelijkheid van 'werken', maar vooral van *een werk*. 'Werken' zijn de uitdrukking van het menszijn: 'werk' is een nieuw menszijn, een nieuw menselijk gezelschap".²⁷

Er bestaat geen andere mogelijkheid om het enthousiasme van het begin dat we al levende kwijtgeraakt kunnen zijn, terug te vinden: "Zonder deze eenvoud, zonder deze armoede, zonder dat we het vermogen hebben onze blik op te richten van onszelf naar die Aanwezigheid, kan een gezelschap niet loskomen van dat ultieme onbehagen, [...] kan een gezelschap niet werkelijk hulp worden voor de weg naar de bestemming [...]. Ik moet mijn blik oprichten van mezelf naar deze Aanwezigheid, naar de aanwezigheid van de verrezen Christus".²⁸ Onze blik oprichten van onszelf om hem te richten naar Zijn aanwezigheid, is de enige mogelijkheid om ons leven te leven terwijl we het winnen en om het gezelschap te redden en dat uiteindelijke onderlinge onbehagen te overwinnen waarover don Giussani sprak.

Alleen Christus is in staat te antwoorden op de verwachting die ons hier gebracht heeft, zoals één van jullie schrijft: "Ik verwacht de Geestelijke oefeningen zoals me in mijn leven nog nooit gebeurd is!", om maar een van de vele berichten vol van deze verwachting, die binnengekomen zijn, aan te halen.

Op het hoogtepunt van de crisis van '68, zei Giussani tegen de vrienden van het Centro Péguy: "Het is wel nodig dat één periode afloopt en een andere begint: de definitieve, de rijpe, die de schok van de tijd kan weerstaan, meer nog, van heel de geschiedenis, want die boodschap die twee personen (eerste hoofdstuk van sint Jan) begon te raken, Johannes en Andreas, tweeduizend jaar geleden, die boodschap, die persoon is precies hetzelfde verschijnsel dat ons hiernaartoe aangetrokken heeft en is het verschijnsel dat ons in de Kerk van God kan laten blijven".²⁹

²³ L. Giussani, *Una strana compagnia*, op.cit., p. 29.

²⁴ *Ibid.*, p. 34.

²⁵ L. Giussani, *Gemeenschap en Bevrijding*, Paasposter 2018.

²⁶ L. Giussani, *Una strana compagnia*, op.cit., p. 35.

²⁷ *Ibid.*, p. 34-35.

²⁸ *Ibid.*, p. 35.

²⁹ L. Giussani, in: A. Savorana, *Vita di [Leven van] don Giussani*, op.cit., p. 413.

Laten we Christus vragen dat Hij in deze dagen ons hart laat trillen van genegenheid voor Hem: dat is de enige mogelijkheid om Hem werkelijk te kennen, op een manier die niet notionistisch of intellectueel is. Laten we ons dus vereenzelvigen met de aanroeping die don Giussani ontleent aan het *Stabat Mater*, toegeschreven aan Jacopone van Todi, wanneer hij de muzikale versie van Dvořák becommentarieert: *Fac ut ardeat cor meum in amando Christum Deum ut sibi complaceam* (maak dat mijn hart brandt van liefde voor Christus God, zodat ik Hem kan behagen). “Maak dat alles in mij brandt! Alles, alles, tot aan mijn laatste haar. Maak dat alles in mij brandt, in mij onwaardige, maar gemaakt om te zingen: ‘Ik aanbid U, Verlosser’, Wat een vrijheid, wat een vuur van erkenning!”³⁰

Zoals jullie gezien hebben toen jullie de zaal binnenkwamen, hebben we dit jaar gedacht bij elke binnenkomst een kort citaat van don Giussani voor te stellen dat gaat over het muziekstuk dat we beluisteren, als hulp om ons meer te vereenzelvigen met wat er aan het gebeuren is. De muziekstukken die we voorstellen, zijn, zoals jullie weten, niet toevallig: don Giussani heeft ons mettertijd geïntroduceerd tot elk ervan, juist vanwege de kracht die ze kunnen helpen om onze stilte te faciliteren. Wie naar de beelden van Caravaggio gekeken heeft terwijl hij luisterde naar het *Fac ut ardeat*, zal dit ervaren hebben. Het is niet hetzelfde afgeleid te zijn of met je smartphone bezig te zijn, of je te laten overweldigen door wat we vóór ons hebben: aandachtig zijn is juist om de draagwijdte van wat er aan het gebeuren is, niet te reduceren.

Laten we bijvoorbeeld nemen wat don Giussani ons zei over een werk van Mozart, de *Grote Mis in C-mineur*, waarnaar we dikwijls geluisterd hebben tijdens onze gestes: “Dit schitterende lied helpt ons om ons te concentreren in een dankbare stilte, zodat in ons hart de bloem van het ‘ja’ geboren kan worden, uit kan botten, waardoor de mens kan handelen, medewerker van de Schepper kan worden [...]: minnaar van de Schepper. Zoals het was voor Onze Lieve Vrouw [...]: een relatie zonder grenzen vulde haar hart en haar tijd. Als de religieuze intensiteit van Mozarts muziek – een genialiteit die geschenk is van de Geest – zou doordringen in ons hart, dan zou ons leven, met al zijn onrust, tegenspraak en moeite, net zo mooi zijn als zijn muziek”.³¹

Met jullie verlang ik me steeds meer door het charisma te laten opvoeden om de stilte te beleven, *deze* stilte, namelijk “in hart en geest vervuld zijn van de belangrijkste dingen”, van de voor het leven meest beslissende Aanwezigheid. “De stilte [...] valt samen met wat wij gedachtenis noemen”. In deze dagen die we samen beleven, “zal de gedachtenis begunstigd worden door de muziek die we zullen horen of door de schilderijen die we zullen zien [op de schermen]; aldus zullen we ons openstellen om te kijken, om te luisteren, om met de geest en met het hart datgene te voelen wat God ons op een of andere manier zal voorstellen”,³² om ons door Hem mee te laten slepen, te laten vastpakken.

Alle pogingen die we doen – de keuze van bepaalde muziek, van de liederen en van de beelden – zijn om te leren een Ander ruimte te laten, hetgeen trouwens de enige grote reden is die ons vandaag hier gebracht heeft.

Ik herinner jullie daarom aan een bijzondere aandacht voor de stilte in deze dagen, tijdens de verplaatsingen vanuit de hotels, bij het binnengaan en het verlaten van de zalen. De geste die we zullen beleven hangt in grote mate af van de bijdrage van eenieder van ons: ik vraag voor mezelf en voor ons allemaal dat we deze gelegenheid niet zullen verspillen.

(© 2018 Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding)

³⁰ L. Giussani, ‘La festa della fede [Het feest van het geloof]’, in: *Spirto gentil. Un invito all’ascolto della grande musica guidato da Luigi Giussani [Een uitnodiging tot luisteren naar grote muziek, geleid door Luigi Giussani]*, door S. Chierici en S. Giampaolo, Bur: Milaan 2011, p. 289.

³¹ L. Giussani, ‘Il divino incarnato [Het goddelijke geïncarneerd]’, in: *Spirto gentil...*, op.cit., p. 55.

³² L. Giussani, *Dare la vita per l’opera di un Altro [Je leven geven voor het werk van een Ander]*, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, Rimini, 8-10 mei 1992; bijlage bij *CL-Litterae Communionis*, n. 6, 1992, p. 5.